

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Gerrit Voerman (red.)

De conjunctuur van de macht. Het Christen Democratisch Appèl 1980-2010

Boom | 2011 | 242 pp. | € 24,50 | ISBN 9789461051073

Onvoltooide geschiedenis

door *A.Th. van Deursen*

De auteur is emeritus hoogleraar Nieuwe geschiedenis van de Vrije Universiteit Amsterdam.

Toen ik student was, heb ik het overzicht van de algemene geschiedenis moeten leren uit het oude handboek van Weber en Baldamus. Ik heb het gelezen in de uitgave die verschenen was in de herfst van 1918. Het was de tweeëntwintigste druk, maar toch was het laatste deel eigenlijk nog onaf. Toen de bewerker van die druk de slothoofdstukken toe moest voegen over de Eerste Wereldoorlog, was die nog in volle gang. De man hoopte op een Duitse overwinning, en gaf op de laatste bladzijde alvast een triomfantelijke samenvatting van het Duitse legerbericht van 20 september 1918. Toen het boek enkele weken later uitkwam, had Duitsland de oorlog al verloren.

Die herinnering aan Weber-Baldamus kwam onwillekeurig bij mij boven, toen ik zat te lezen in *De conjunctuur van de macht. Het Christen Democratisch Appèl 1980-2010*.

Niet dat het boek blijkt geeft van een voorbarig vertrouwen in de goede afloop. Integendeel, tot vervelens toe wordt herinnerd aan de droevige verkiezingsuitslag van 2010. Maar ook deze geschiedschrijving geeft ons het gevoel dat de laatste bladzijden nog geschreven moeten worden, en verscheidene auteurs wekken sterk de indruk dat zij de afloop van het verhaal wel kennen.

Het gaat hier om een bundel, niet om een aaneengesloten geschiedverhaal. Onder redactie van Gerrit Voerman hebben acht auteurs aan het boek meegewerkt. Om de ter zake kundige lezer een indruk te geven van de aard en het niveau van de bijdragen noem ik hier hun namen: Steven Van Hecke, Joop van Holsteyn, Marcel ten Hooven, Galen Irwin, James Kennedy, Kees van Kersbergen, Ruud Koole en Hans-Martien ten Napel. Die namen kunnen voor zichzelf spreken. Een samenvatting van al de artikelen heeft weinig nut. Dat doet gewoonlijk slechts een verbrokkeld en onsamenhangend beeld ontstaan, terwijl dat in ons geval helemaal niet nodig is. In de meeste artikelen overheerst namelijk het toekomstperspectief zo sterk, dat je daar de boodschap van de hele

bundel in mag zien: heeft het CDA nog een toekomst, en, zo ja, welke? Als het boek dan aan zijn doel heeft beantwoord en ons dus goede geschiedschrijving voorziet, kunnen we hopen het antwoord op die vragen werkelijk in de geschiedenis te vinden, en niet bij opiniepeilers of CDA-watchers.

Het CDA heeft ook echt geschiedenis, want het heeft flinke veranderingen ondergaan. Het heeft in de dertig jaar van zijn bestaan verschillende malen de richting nieuw bepaald en bijgesteld. Al toen het CDA nog in staat van wording verkeerde, moest het kiezen welke lijnen het door wilde trekken, en waar het liever een nieuwe start wilde maken. Een interessant voorbeeld geeft het boek meteen al voor 1975, toen de Tweede Kamer debatteerde over een voorgestelde abortuswet. De drie partijen KVP, ARP en CHU spraken toen gezamenlijk uit dat een wet de zedelijke draagkracht van het volk niet te boven mocht gaan.

* * *

Daar is nogal wat mee gezegd. De wet Gods gaat immers per definitie de zedelijke draagkracht van mensen te boven. Die wet mocht dus ook geen maatstaf zijn. 'Het is niet de taak van de overheid', zei ARP-kamerlid Gerit van Dam over de abortuswet, 'mensen persoonlijk te dwingen Gods geboden na te leven' (p. 53). Daarom was een abortusverbod volgens hem dan ook 'dictatuur'. Zo had in Nederland een christelijke partij nog nooit gesproken. Het CDA was van het begin af heel anders dan zijn drie voorgangers. Daarom kun je zoals hier gebeurt een geschiedenis van het CDA wel in 1980 beginnen. Welbeschouwd is het CDA als zodanig een jonge partij, ondanks de ouderdom van de samenstellende componenten.

Maar al maakt uitvoerig teruggaan naar

Schaepman of Groen ons inderdaad niet veel wijzer, het CDA staat toch niet los van zijn voorgeschiedenis. Het heeft historisch gewortelde basisbeginselen. Marcel ten Hooven, die het eigenlijke historische over-

.....
*De CDA-beginselen zijn geen
leuzen waarmee je de straat op
kunt gaan*
.....

zicht voor zijn rekening nam, noemt ze: gespreide verantwoordelijkheid, publieke gerechtigheid, solidariteit en rentmeesterschap. Dat viertal houdt naar hij meent het CDA ook nu nog bijeen, en daarom blijft er hoop voor de toekomst. Het gevaar van definitieve ondergang is lang niet zo groot als voor partijen die slechts samengehouden worden 'door ressentiment of een sterke leider' (p. 68). Deze beginselen geven een door het CDA geïnspireerd beleid 'inhoudelijke stevigheid'.

Dat is dan bemoedigend voor het CDA, maar vragen roepen deze beginselen wel op. Het zijn geen leuzen waarmee je de straat op kunt gaan. Ze missen de directheid van 'de gekozen burgemeester' of het demagogisch appel van 'Nederland is vol'. De leuzen kunnen goed zijn, maar ze moeten vertaald worden in concrete maatregelen en wetten, en er moet een leider aan te pas komen wiens persoonlijkheid indruk op de kiezer maakt.

Maar zo is het ook werkelijk gegaan in de jaren tachtig van de vorige eeuw. Je hoeft niet eens bijzonder vindingrijk te zijn om de vier basisbeginselen terug te vinden in het velen aansprekende beleid van de kabinetten-Lubbers, en dan heb je er ook nog de persoonlijkheid bij die indruk op de

kiezers maakt. Maar zoals het gaat in deze verkeerde wereld: het succes ging zich tegen de partij keren. De routine van het regeren veranderde het cda van lieverlee in een technocratische bestuurderspartij, die het contact met de gewone leden kwijtraakte. En het overwicht van Lubbers werd zo groot dat er geen goed tegenwicht meer gevonden kon worden.

Het cda bleek niet onkwetsbaar te zijn. Het leed in 1994 een dramatische nederlaag, die de partij een plaats bezorgde in de oppositiebanken. Voor die rol is het cda naar zijn aard ongeschikt. Het cda moet iets laten zien. De vier politieke beginselen moeten in beleid worden omgezet. Voor reclaimedoel-einden deugen ze niet. Geen wonder dus dat achtereenvolgens noch Brinkman, noch Heerma noch De Hoop Scheffer als oppositieleider heeft kunnen schitteren. Als drie zo verschillende persoonlijkheden de opgave niet weten te volbrengen, bevestigt dat wel dat het hier niet gaat om persoonlijk falen. Van hen werd het onmogelijke gevraagd. Het cda kan alleen maar regeren.

Dat mocht het weer gaan doen in 2002. Het cda won toen veertien zetels, zijn grootste overwinning ooit. Maar dat was geen gevolg van herwonnen kracht. Het cda had buitengewoon weinig gedaan om die verkiezingswinst te verdienen. Het kan waar zijn, zoals Ten Hooven schrijft, dat de partij weer op orde was. Ze had een duidelijk christendemocratisch program, en een leider – Balkenende – die daar precies bij paste. Maar waarom zouden de kiezers daar ineens een goed alternatief voor Kok en Bolkestein in zien? Het cda won in 2002 dankzij het massale verlies van de paarse partijen, dat was bewerkt door de outsider Pim Fortuyn. Fortuyns komeetachtige opkomst, en niet

minder zijn gewelddadige dood schiepen de ruimte waarin het cda plotseling kon groeien. Het cda kwam niet aan de macht omdat het de kiezers had overtuigd. Het kreeg de winst in de schoot geworpen. Puur geluk, zoals Kees van Kersbergen het noemt.

* * *

De stembuszege van 2002 was zo vanzelfsprekend en zo onvermijdelijk, dat je de indruk krijgt: in 2002 had het cda met elke lijstaanvoerder kunnen winnen. Deed het er dan helemaal niet toe dat het Balkenende was die nu de partij leidde? Dat is niet erg waarschijnlijk. In 2003 won het cda immers opnieuw, en in 2006 leed het weliswaar een klein verlies, maar het bleef verreweg de grootste partij. Hoe kon dat gebeuren? Het is interessant in dit verband het artikel van Van Holsteyn en Irwin over de kiezersaanhang van het cda eens op te slaan. Daar lezen we dat in 2006 ruim dertig procent van de cdastemmers geen godsdienstige achtergrond had. Balkenende is er kennelijk in geslaagd seculiere kiezers voor het cda te winnen, zelfs nog meer dan Lubbers gelukt is.

Wat is dan Balkenendes geheim, en waarom werkte het niet langer in 2010? Het zijn vragen die zo direct heden en toekomst raken, dat de meningen binnen de groep auteurs haast vanzelfsprekend uiteenlopen. Het kernwoord is hier: conservatisme. Is het cda conservatief, en moet het dat blijven, of moet het dat juist tot geen prijs worden? Als ik de diverse artikelen met elkaar vergelijk, zou ik zeggen dat Balkenende in 2006 appelleerde aan conservatieve kiezers. Dat lukte hem in 2010 niet meer. Enerzijds zoog de tweestrijd Rutte-Cohen twijfelaars naar de vvd toe, anderzijds diende zich in de pvd een nieuwe conservatieve stemmentrekker aan.

Met die PvdV ging het CDA vervolgens samenwerken. Ook dat is intussen een historisch feit, dat in deze bundel een paar maal

.....
.....
Nederland heeft het CDA nodig
.....
.....

genoemd en beoordeeld wordt. De stelling luidt dan meestal dat die beslissing verkeerd was. Het CDA is altijd een middenpartij geweest, daarom kon het zowel met rechts als met links samenwerken. Maar door zich te verbinden met de PvdV heeft het de middenpositie verlaten. Die redenering begrijp ik niet goed. Als ik in het midden sta bepaalt dat simpele feit mijn positie. Hoe ver degenen die met mij samenwerken links of rechts van mij staan maakt voor mijn standplaats

geen verschil. Dat het CDA werkelijk nog altijd een middenpartij is blijkt direct bij vergelijking. PvdA en VVD kunnen niet met iedereen samenwerken. Het zijn dan ook geen middenpartijen. Het CDA kan dat wel.

Als overigens de jongste kabinetsformatie iets bewezen heeft is het wel dat stabiele politieke verhoudingen in Nederland erg moeilijk worden zonder een sterk CDA. Geen andere grote partij kan de CDA-rol overnemen, omdat het geen middenpartijen zijn. Zelfs deze keer slaagde de formatie pas toen het CDA erbij betrokken werd. Dat lijkt mij de belangrijkste les uit deze dertig jaar geschiedenis: Nederland heeft het CDA nodig. Ik heb in 1977 op het CDA gestemd, de eerste keer dat het kon, en daarna nooit meer. Maar dat Nederland een sterk CDA nodig heeft, lijkt mij een volstrekt objectief gegeven.